

המערכה שבין המלחמות: מהר יותר, גבוה יותר, חזק יותר?

עמוס ידלין ואסף אוריין

תקיפות שביצעה כמדווה ישראל בחודש האחרון בעיראק, ובימים האחרונים בסוריה ובלבנון, הן חלק מ"המערכה בין המלחמות" (מב"מ) שהיא מנהלת נגד קמפיין לוחמת השלוחים של איראן באזור. אירועים אלה חורגים מהשגרה ומהעקרונות שהנחו עד כה את ניהול המערכה בשנים האחרונות. שלושה מאפיינים בולטים בהשתלשלות האחרונה: זירות הפעולה, קצב המבצעים והפרופיל הפומבי שניתן להם. לאירועים אלה הסברים אפשריים במישורים האסטרטגי, המבצעי והפוליטי-מדיני; ושלוש השלכות אפשריות: הסלמה בלבנון, מתחים ביחסים עם ארצות הברית, וצמצום מרחב הפעולה במב"מ בעתיד. יתר על כן, ההתמודדות עם פרויקט דיוק הטילים בזירות עיראק ובלבנון מחייבת התאמות למערכה שפעלה עד היום היטב בזירה הסורית.

בשנתיים האחרונות התמקדה ה"מערכה שבין המלחמות" (מב"מ) שניהלה ישראל בשטח סוריה, שעל פי הדיווחים כללה מאות תקיפות נגד יעדים של איראן או של שלוחיה, בניסיון למנוע מהם להתבסס צבאית ולהגביר בכך את האיום על ישראל משם. בעקבות כך, עלתה בשנה האחרונה האפשרות שאיראן תסיט חלק ממאמצי ההתעצמות שלה לעיראק ובלבנון, ובכירים ישראלים שהזהירו מכך התחייבו פומבית לפעול כדי למנוע זאת.

בחודש האחרון הטילו גורמים בעיראק את האחריות על ישראל לתקיפה של ארבעה מחסני נשק השייכים למיליציה השיעית-עיראקית אל-חשד אל-שעבי, שהתפוצצו. גורמים אמריקאים הצהירו שישראל היא שתקפה לפחות חלק מהיעדים (בעוד מקורות אחרים בארצות הברית ציינו כי יתכן שחלק מהפיצוצים נגרמו בשל טמפרטורות הקיץ הגבוהות ותנאי בטיחות ירודים) וגם בישראל היה מי שפיזר רמזים לאחריות ישראלית. בסוף השבוע הודיעה ישראל כי סיכלה ניסיון פיגוע של רחפני נפץ שתכנן כח קדס האיראני מרמת הגולן, וכי הכח המבצע הותקף בעקרבא שליד דמשק. במקביל, דווח על שני רחפני נפץ שפעלו במעוז חזבאללה בפרבר השיעי הדרומי של ביירות (אל-צ'אחיה), שאחד מהם התפוצץ וגרם נזק למשרד חזבאללה במקום. בהמשך דווח כי היעד לתקיפה היה מתקן לדיוק טילים. בסמוך לנאום מזכ"ל חזבאללה, חסן נצראללה, שכלל התייחסות חריפה לנושא, אירעה תקיפה נוספת מהאוויר של רכבי מיליציה שיעית בגבול עיראק-סוריה, שגרמה להרוגים והשמדה נשק רקטי. ייתכן שלמחרת בוצעה תקיפה נוספת נגד מיליציה שיעית באזור אל-בוכמאל בצפון מזרח סוריה.

מאפייני הפעילות בתקופה האחרונה מבטאים חריגה מהתנהלות ישראל עד כה בממדים הבאים:

זירות הפעולה

הרחבת גבולות המערכה לעיראק, במענה למאמצי איראן להרחיב את זירות הפעולה שלה נגד ישראל גם לעיראק, ומאחר וממשלת עיראק ולחצים אמריקאים לא הצליחו למנוע זאת. עיראק משמשת חוליה בשרשרת הלוגיסטית של מערכת לוחמת השלוחים האיראנית וכבסיס שיגור

אפשרי לטילים מדויקים נגד ישראל. הכללת זירת המבצעים עיראק בגבולות המב"מ, שבשנים האחרונות התמקדה בעיקר בסוריה, היא שינוי חשוב. עד כה תשומת הלב בישראל לשינוי מועטה, אולי בשל היעדרן, לפי שעה, של השלכות מיידיות ומוחשיות להחלטה. אולם לא לעולם חוסן.

משמעותית הרבה יותר היא הפעולה בלבנון, תקיפה של רחפני נפץ בביירות כנגד פרויקט דיוק הטילים. על אף שישאל נמנעה בתחילה מלהתייחס לפעולה, נשיא לבנון וראש הממשלה שלה הגדירו אותה כ"הכרזת מלחמה". נצאללה בנאומו הבהיר כי הוא רואה אותה בחומרה יתרה והדגיש כי מבחינתו נחצו שני קוים אדומים: תקיפה ראשונה, גלויה ובוטה בשטח לבנון, בניגוד ל"כללי המשחק" שעוצבו מאז המלחמה, והרג פעילי חזבאללה בסוריה. הוא הדגיש גם את החידוש שבשימוש התקפי בכלי טיס הנשלטים מרחוק, ככלי נפץ מתאבד לתקיפת יעדים.

מראשית התגבשותה של המב"מ עקרון מוביל בה היה הימנעות מהסלמה וניהול המבצעים מתחת לסף המלחמה, וזאת על ידי צמצום תחושת הדחיפות של האויב לנקוט תגובה מסלימה: ריווח מבצעים התקפיים בממד הזמן והמרחב, על מנת לאפשר למערכת היריבה "להתקרר", והקפדה על פרופיל פומבי נמוך, שיתיר לאויב המותקף "מרחב הכחשה" ויצמצם את האילוצים הפוליטיים והציבוריים שידחפו אותו לתגובה.

קצב המבצעים

ארבעה פיצוצים במחסני נשק בעיראק תוך חודש וארבע תקיפות תוך ימים בסוריה, עיראק ולבנון מהדהדים בזירות המבצעים ובזירת המערכה כולה. רצף האירועים בעיראק הניע תגובות ציבוריות ופוליטיות, שהגבירו את המתח בין ממשלת עיראק לבין הכוחות האמריקאים המתארחים בה. נצאללה הבהיר כי אינו אחראי לתגובה על התקיפות בעיראק, אולם הוא נחוש למנוע בכל דרך התפתחות דומה בלבנון. חזבאללה ספג שתי מכות בלילה אחד – הרג פעיליו בסוריה ותקיפת מעוזו בביירות. הפרטים המודיעיניים והמבצעיים שעמדו בבסיס ההחלטות להגביר הקצב לא פורסמו, ובלעדיהם ניתן רק להעריך שהחלטה לממש את כלל המבצעים בחודש האחרון מבטאת העדפה של פגיעה מצטברת בקצב גבוה, גם נוכח סיכון גבוה יותר להסלמה. זוהי חריגה בתולדות המב"מ עד כה.

פומביות

על התקיפות בעיראק נרמזו בפרסומים בישראל ובארצות הברית. לתקיפה בסוריה ניתן בישראל פרסום נרחב, לכאורה כדי להצדיק תקיפה קטלנית יזומה במטרה לסכל פיגוע. נימוק זה מסביר פרסום לקוני ויבש, אולם לא הצהרה טלוויזיונית של ראש הממשלה ברמת הגולן, כשלצידו הרמטכ"ל וגבו לסוריה. ואכן, נצאללה התייחס לכך כהתרברבות. צילום של דברי הרמטכ"ל למפקדי פיקוד צפון בראש שולחן באוגדת "הבשן", וציוצים מתגרים של דובר צה"ל כנגד מפקד כח קדס, קאסם סלימאני, חורגים אף הם מהנדרש ומהמוכר. ביממות הראשונות לאחר התקיפה בביירות לא הייתה התייחסות רשמית בישראל, למעט תדרוכי רקע לכתבים. ביום שני כבר פורסם (בעיתונות זרה) כי היעד לתקיפה היה מערב של חומר הודף לטילים במסגרת פרויקט הדיוק. ההדלפות נועדו אולי להסביר את הגיון התקיפה ואת חשיבותה, אך הן גם מגבירות את מבוכת חזבאללה, ואולי גם דוחקות אותו להגיב.

נראה כי ההחלטה לבצע את מבצעי התקיפה נגזרת מההסברים הבאים:

- **במישור האסטרטגי** פרויקט הדיוק של טילי איראן וחזבאללה נתפש בישראל כאיום תמור על ביטחונה. לאחר שראש ממשלת ישראל הציג בעצרת האו"ם צילומים של אתרי הפרויקט, שינה חזבאללה את מיקומם, אך המשיך במאמצים ליצור לעצמו יכולת פגיעה נרחבת באתרים רגישים בישראל. מאמצים לשיפור הדיוק נהלו כנראה גם בעיראק. משלא עלה יפה סיכול הפעילות בכלים מדיניים ואחרים, החליטה ישראל לפעול התקפית, כאשר חומרת האיום מצדיקה את הגידול בסיכוני ההסלמה. במסגרת זו סביר שישראל מעריכה כי הסיכונים למלחמה בעקבות התקיפות אינם גבוהים, מאחר שבמצב הנוכחי יעדיפו חזבאללה ואיראן להימנע מהסלמה רחבה.
- **במישור המבצעי** פעילות האויב היא הנדבך הראשון בתכנון מבצעי תקיפה, ולעתים היא גם זו שמכתיבה חלון ביצוע צר ומוגדר. יכולות מודיעיניות ומבצעיות מאפשרות לישראל לפגוע במאמצי האויב, אך לעתים מוסיפות לה אילוצים משלהן. עיתוי התקיפה בסוריה נגזר כנראה מקצב ההתקדמות של מהלכי האויב. הסיבה לעיתוי וקצב התקיפות בעיראק ברורה פחות. התקיפה בבירות בוצעה ככל הנראה בחלון הזדמנות מוגבל, כאשר המטרה שהתה באחסנה זמנית, טרם העברתה לאתר מוגן. יתכן שסמיכות הזמנים והדמיון בכלים (רחפני נפץ) בין התקיפה בסוריה לזו בלבנון הן צירוף מקרים.
- **במישור הפוליטי/מדיני** מבצעי המב"מ האחרונים מפגינים תעוזה, נחישות וכושר החלטה של ראש הממשלה מול האיום האיראני, וכן נכונות ליטול סיכונים. כאשר מועמדי המפלגות לבחירות מתחרים ביניהם למי היכולות להביא "ביטחון" רב יותר, הילת המבצעים נגד איראן עשויה אולי לסייע לראש הממשלה, הסופג ביקורת מימין ומשמאל על מענה "חלש" מדי לאתגרי הטרור מעזה וביו"ש. גם אם הפעולות עצמן אושרו ללא שמץ של שיקולים פוליטיים, הרי שההצהרות שנלוו אליהן נטועות היטב בתחום הפוליטי. במישור המדיני, מסתמנים מהלכים לקראת אפשרות כי יפתח משא ומתן בין ארצות הברית לאיראן בנושא הגרעין, שאינם לרוחו של ראש ממשלת ישראל. יתכן שבנוסף לפגיעה ביכולותיהן, הגברת הלחץ ההתקפי על איראן ושותפותיה נועדה לדחוק אותן לתגובה נמהרת שייתכן ותיפגע בסיכויים לפתיחת דיאלוג בין איראן לארצות הברית. במישור הפנים-איראני, לא ברור אם המכות שסופגים קאסם סלימאני ושלוחי מחזקות את תומכי הקו הנוקשה בצמרת, או דווקא מחלישות אותם.

השלכות אפשריות להתפתחויות האחרונות במב"מ:

הסלמה אפשרית בלבנון - בנאומו האחרון הזהיר נצראללה, כי לאור תקיפת הרחפנים, ארגונו לא ישלים עוד עם נוכחות של כלי טיס לא מאוישים של ישראל בשמי לבנון, ויפעל להפילם. על חלליו בסוריה הבטיח מענה הולם, כך שתושבי ישראל "לא יהיו בטוחים בשום חלק ממנה", וקרא לחיילי צה"ל לעמוד הכן לתגובה. מערכת הביטחון מעריכה כי גבר הסיכון לתגובה מלבנון, ונערכת בהתאם לצמצום חשיפה, להגנה ולאפשרויות התקפיות. לאור מרחב ההבלגה המצומצם שהותיר לעצמו נצראללה, ניתן לצפות למענה התקפי כלשהו. מקורות בלבנון הדגישו כי חזבאללה שואף לבצע פעולת תגובה מחושבת, אך כזו שלא תוביל למלחמה. בעבר כללו תגובותיו ירי רקטי, צליפה, טילים נגד טנקים והתקפות מטענים מסוריה ומלבנון, ואילו הפעם סביר שייגיב מלבנון, אולי גם בהתקפה באמצעות רחפנים, שדיווחים ראשוניים על פעילותם בגבול כבר נרשמו בחודשים

האחרונים. בגישת "מידה כנגד מידה" עלול חזבאללה לפעול להפלת כלי טיס של ישראל בלבנון, ולנסות לפגוע במספר חיילים קטן, כולל פגיעה קטלנית, שעליהם תיאלץ ישראל להגיב. האתגר בכך, כפי שאירע בינואר 2015, הוא שמספר הנפגעים אינו בשליטה מלאה של מתכנני הפיגוע, ומושפע מאוד גם מגורמים אקראיים, בין אם מערכות הנשק ו/או התנהגות הלוחמים. לפיכך, בציפייה לפגיעת חזבאללה בישראל, בכלי הטיס שלה או בכוחותיה, המצב כיום הוא הקרוב ביותר להסלמה מאז 2015, גם אם שני הצדדים אינם מעוניינים בה, ורבים אחרים פועלים למנוע אותה.

מתיחות גוברת עם ארצות הברית - מבצעי המב"מ מחוללים שני צירי מתחים: באחד, מתיחות אפשרית מול הנשיא טראמפ בנושא הגרעין האיראני, אשר עלול לראות בפעילות ישראל הפרעה מכוונת למאמציו לקדם משא ומתן. בשני, מתיחות שכבר התפרצה, על פי הפרסומים, בין ישראל לבין הממסד הביטחוני האמריקני, ובעיקר פיקוד המרכז (סנטקו"ם), לאור הסיכון שהם רואים בפעילות ישראל בעיראק לכוחותיהם באזור וליחסיהם עם ממשלת עיראק.

התגברות האילוצים על המב"מ - הגברת המוטיבציה לתגובה מצד ציר "ההתנגדות", סיכוני ההסלמה הגוברים בלבנון, המתחים הגוברים עם ארצות הברית, אי שביעות רצון רוסית, ואולי אף חיזוק מערכי ההגנה האווירית באזור בעתיד, מצטברים לכלל מערכת אילוצים ניכרת שתגביל את מרחב הפעולה של ישראל במערכה שבין המלחמות, לפחות בתקופה הקרובה.

חומרת פרויקט הדיוק מחדדת את המתח שבין הצורך בסיכולו לבין סיכוני ההסלמה. ניהול המערכה בזירות עיראק ולבנון כרוכה בסיכונים צבאיים ובקשיים מדיניים שאינם קיימים בסוריה. בנקודת הזמן הנוכחית, נראה כי על מנת לאפשר את המשך המענה הנחרץ והאפקטיבי למערכת לוחמת השלוחים האיראנית נדרש לצנן מעט את העניינים ולחזור לעקרונות הבדוקים של המב"מ עד כה, בשילוב נכון בין קצב המבצעים, פרופיל נמוך לפעולה ולפרסומה, תוך התחשבות בשותפים ובנסיבות האסטרטגיות. זאת, בשירות יעדי היסוד של המערכה: הרחקת מלחמה, מניעת הסלמה, הרתעת האויב מלתקוף את ישראל והאטת התעצמותו כדי לעכב את החמרת האיום. הנסיבות והזירות החדשות תחייבנה איזון מורכב יותר בין סיכוני המערכה והזדמנויותיה מאשר בשנים האחרונות בסוריה. שלב חדש התחיל.